WAGENINGEN UR
For quality of life

Wensen en ideeën voor de ‘Nieuwe Warande’ Tilburg

Een enquête onder bewoners van Udenhout, Tilburg Noord en Berkel-Enschot

Peter M. Veer en Jan Eelco Jansma

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Dit onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van LNV in het kader van 'Helpdesk Verduurzaming, productie en transitie, BO-07-001-004' en 'Helpdesk Vitaal landelijk gebied, BO-01-001'.

ALTERRA
WAGENINGEN UR

PRAKTIJKONDERZOEK
PLANT & OMGEVING
WAGENINGEN UR

Brabantse Milieufederatie

REFERAAT

Veer, P.M., en J.E. Jansma, 2010. Wensen en ideeën voor de 'Nieuwe Warande' Tilburg; Een enquête onder bewoners van Udenhout, Tilburg Noord en Berkel-Enschot. Wageningen UR, 50 blz.

Voor de noordrand van Tilburg, de 'Nieuwe Warande', startte de gemeente in 2009 een open planproces om te komen tot een nieuwe Structuurvisie. Dit was voor de Brabantse Milieufederatie (BMF) de aanleiding om, ondersteund door de Koninklijke Nederlandsche Heidemij (KNHM) de mogelijkheden voor regionale voedselvoorziening te onderzoeken. Onderdeel van die studie, uitgevoerd door Wageningen UR is een enquête naar de wensen voor de inrichting van het gebied onder de bewoners van de omliggende woongebieden.

De enquête heeft een beeldend karakter en werd grotendeels via internet afgenomen. Bewonersorganisaties in Berkel-Enschot en Udenhout speelden een belangrijke rol bij het benaderen van de doelgroep. In Tilburg Noord heeft 1/3 deel van de bevolking een migrantenachtergrond. VMBO leerlingen van het Midden Brabant College namen op de weekmarkt in de wijk enquêtes af. Hierdoor is het aandeel migranten binnen de groep respondenten uit Tilburg Noord zelfs hoger dan 1/3 deel.

Totaal vulden 193 respondenten de enquête in. De uitkomsten geven inzicht in de wensen voor de inrichting van het gebied van de bewoners van de drie omliggende woongebieden èn de verschillen tussen de verschillende groepen respondenten. Belangrijkste conclusies zijn: Het gebied moet een agrarisch karakter behouden, beter toegankelijk gemaakt worden voor wandelen en fietsen en meer voorzieningen krijgen voor recreatief medegebruik. Daarnaast geven de uitkomsten inspiratie voor ruimtelijke ontwerpopgave. Tot slot zijn uit de enquête suggesties te destilleren voor het versterken van het draagvlak voor de toekomstige veranderingen in Tilburg Noord.

Trefwoorden: Gebiedsontwikkeling, Bewonersparticipatie, Tilburg, de Nieuwe Warande, Bewonersenquête, Migranten

© 2010 Wageningen, Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO)
Alle intellectuele eigendomsrechten en auteursrechten op de inhoud van dit document behoren uitsluitend toe aan de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO). Elke openbaarmaking, reproductie, verspreiding en/of ongeoorloofd gebruik van de informatie beschreven in dit document is niet toegestaan zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van DLO. Voor nadere informatie gelieve contact op te nemen met: DLO

DLO is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.

Woord vooraf

Met trots presenteren wij de resultaten van de enquête naar de wensen en ideeën voor de 'Nieuwe Warande' van bewoners Udenhout, Tilburg Noord en Berkel-Enschot. Deze rapportage is onderdeel van het project 'Regionale voedselvoor-ziening de Nieuwe Warande' van Brabantste Milieufederatie (BMF) in Tilburg en de Koninklijke Nederlandsche Heidemij (KNHM) in Arnhem. Dit project heeft als doel om met regionale voedselproductie de sterke scheiding tussen stad en platteland te doorbreken. Als case gebruiken BMF en KNHM het gebied de 'Nieuwe Warande' in Tilburg.

Voor dit gebied aan de noordrand van de stad bereidt de gemeente Tilburg een in een open planproces een Structuurvisie voor. Hierop vooruit lopend willen de BMF en KNHM samen met gebiedspartijen een praktisch uitvoerbaar ontwerp maken met regionale voedselvoorziening als uitgangspunt. Wageningen Universiteit & Research (WUR) is gevraagd het project op twee onderdelen te ondersteun. Het eerste onderdeel is het ondersteunen van het ontwerpteam van gebiedspartijen dat met de regionale voedselvoorziening aan de slag gaat. Het tweede onderdeel is het uitvoeren van een enquête onder bewoners van omliggende gebieden. De WUR inzet is mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het Ministerie van LNV via 'Helpdesk Verduurzaming, productie en transitie' en 'Helpdesk Vitaal landelijk gebied'.

Dit rapport behandelt de enquête onder de bewoners. Vanwege de te verwachten grote diversiteit in achtergrond van de respondenten (ruraal, sub urbaan en stedelijk met veel migranten) hebben we ervoor gekozen om de enquête een beeldend karakter te geven. Door te communiceren in beelden hebben we getracht deze diversiteit te vangen. De Dorpsraden van Udenhout en Berkel-Enschot, welzijnsinstelling Twern in Tilburg Noord en de VMBO Midden Brabant College Economie en Groen hebben ons geholpen om snel en doeltreffend de diverse groep te benaderen. Ze hebben een doorslaggevende rol gespeeld bij de hoge respons die we in de korte tijd kregen. Daarvoor onze grote dank.

Bij het opstellen en uitvoeren van de enquête maakten we gebruik van de ervaringen van onze collega's Sjaak Meyberg en Jan Hendrik Kamstra. Voor het project 'Burgers over Regionale Boerderij 'De Maashorst" ontwikkelden zij een format voor een enquête via internet waar wij dankbaar gebruik van maakten.

De resultaten van dit onderzoek krijgen een plaats in de planvorming voor de 'Nieuwe Warande'. We hopen dat onze werkwijze inspiratie biedt voor toekomstige planprocessen. We denken daarbij aan twee aspecten. In de eerste plaats aan het beeldende karakter van de enquête. En ten tweede de wijze waarop we, met de hulp van het Midden Brabant College, de wensen van de migranten in Tilburg Noord in beeld hebben proberen te krijgen.

Peter Veer (Alterra) en Jan Eelco Jansma (PPO) Wageningen UR
Oktober 2009

Houtsestraat
A261
Udenhout
Kuw
Slimstraat
Zeshoevenstraat
Sportlaan
De Zandleij
Nieuwe Warande
Stokhassenlaan
Burgemeester Bechtweg
N261
N261
Tilburg Noord
Heikantlaan
Quirijnstok Park
Berkel-Enschot
N65
Enschot
Kanaalzone I
Quirijnstoklaan
Loven III
N261
Industriehaven
Loven I

Inhoud

Inhoudsopgave

Samenvatting 9

1. Inleiding 11

2. de 'Nieuwe Warande'

3. Doelstelling en werkwijze 15
3.1 Doelstelling
3.2 De drie woongebieden rond de 'nieuwe Warande'
3.3 Werkwijze 16
3.4 De enqête 17

4. De resultaten 19
4.1 Udenhout
4.2 Berkel-Enschot
4.3 Tilburg Noord,bewoners met niet westerse wortels 20
4.4 Tilburg Noord,bewoners met Nederlandse wortels
4.5 Passend en niet passend in de 'Nieuwe Warande 21
4.6 De persoonlijke betekenis van de 'Nieuwe Warande
4.7 Wensen voor de toekomst 22

5. Conclusie en discussie 23
5.1 De enquête
5.2 Toekomstige inrichting van de 'Nieuwe Warande
5.3 Sterker maatschappelijk draagvlak 24

Literatuur en referenties 25

Bijlage 1 Aanpak en werkwijze 27

Bijlage 2 de 'Nieuwe Warande 29

Bijlage 3 Uitkomsten enquête 45

6. Grootste wens 49

Samenvatting

De Brabantse Milieufederatie (BMF uit Tilburg) ondersteund door de Koninklijke Nederlandsche Heidemij (KNHM) kozen voor een gebied ten Noorden van Tilburg om de strategie van regionale voedselproductie praktisch uit te werken. Het project de 'Nieuwe Warande' heeft als doel om samen met de (toekomstige) bewoners, stakeholders in en rondom het gebied te komen tot een inrichtingsplan. Hiermee willen beide partijen de gemeente Tilburg inspireren om regionale voedselproductie onderdeel te laten zijn van de Structuurvisie voor het gebied, dat najaar 2009 vastgesteld moet worden. De gemeente wil bij het ontwikkelen en uitwerken van deze visie gebruik maken van een open planprocedure.

De BMF en KNHM vroegen Wageningen Universiteit & Research (WUR) om het project op twee onderdelen te ondersteunen. Het eerste onderdeel is het ondersteunen van het ontwerpteam van gebiedspartijen dat met de regionale voedselvoorziening aan de slag gaat. In dit verslag gaan we op dit deel niet verder in. Het tweede deel is het uitvoeren van een enquête onder bewoners van de omliggende gebieden. Dit rapport doet verslag van dit deel van de WUR opgave: het uitvoeren van een enquête onder de bewoners van de omliggende gebieden. Een nevendoel van de enquête was om de inwoners uit te nodigen mee te praten in het ontwerpproces van de BMF en KNHM en later het planproces van de gemeente.

Gezien het ruimtelijk karakter van de vraagstelling en het grote aantal niet-westerse migranten (ca. 30%) in de wijk Tilburg Noord is ervoor gekozen om de vraagstelling in de enquête vooral visueel vorm te geven. Daarbij is getracht zoveel als mogelijk het gebied zelf laat zien. De enquête werd via internet afgenomen waarbij gebruik gemaakt werd van de contacten van de Dorpsraden van Berkel-Enschot en Udenhout en de welzijnsinstelling 'Twern' in Tilburg Noord. Bovendien zorgden leerlingen van VMBO Midden Brabant College Economie en Groen voor een hoog percentage respondenten onder de niet-westerse migranten door het voorleggen van de vragenlijst op de wekelijkse markt in de wijk. Hierdoor zijn de wensen van de behoeften van deze groep nu ook beter in beeld gebracht.
Het aantal respondenten is met 193 voor dit type onderzoek hoog maar veel te laag om representatief te kunnen zijn. Voor de ontwerpopgave voor de toekomstige inrichting van het gebied komen uit de enquête de volgende wensen en behoeften van de omwonenden:

1. Het agrarisch karakter van het gebied behouden;
2. Zorg voor een betere toegankelijkheid van het gebied vanuit de stad voor fietsen, wandelen en ander recreatief gebruik;
3. Maak recreatief medegebruik van het landschap met bijvoorbeeld paden gescheiden van snelverkeer meer mogelijk;
4. Zorg voor voorzieningen als 'Herberg', 'Landwinkel', 'Picknicktafel in de berm';
5. Gebruik de landschapsbeelden met een hoge score als inspiratiebron voor de ontwerpopgave voor de toekomstige ruimtelijke inrichting van de 'Nieuwe Warande'.

Voor het versterken van het maatschappelijk draagvlak destilleren we uit de enquête de volgende suggesties:

1. Maak gebruik van de betrokkenheid van de bewoners van de omliggende gebieden. Geef hen een rol in de planvorming;
2. Maak onderscheid in de bevolkingsgroepen. Mensen uit Udenhout voelen zich emotioneel het meest verbonden met het gebied, die uit Tilburg Noord het minste. Elke groep zal anders benaderd moeten worden;
3. De bewoners uit Berkel-Enschot zijn gemiddeld wat ouder, zijn of worden binnenkort gepensioneerd en hebben een redelijk inkomen. Ze gebruiken het gebied regelmatig en hebben daardoor wat meer de potentie om zich voor het gebied in te zetten dan de jongere inwoners in Tilburg-Noord en Udenhout;
4. Zoek naar mogelijkheden om de uitwisseling tussen de stad, Tilburg Noord, en de bewoners van het landelijke gebied te vergroten;
5. Gebruik de gelegde contacten met welzijnsinstelling Twern en de VMBO Midden Brabant College om de migranten met niet-westerse achtergrond bij de planvorming te betrekken. De groep heeft een groot potentieel maar wordt niet betrokken bij het gebied.

1.Inleiding

Eind 2007 startte de Brabantse Milieufederatie (BMF) met steun van de Koninklijke Nederlandsche Heidemij (KNHM) uit Arnhem het project 'Regionale voedselproductie' met het in kaart te brengen van de situatie in provincie. Er bleken in Brabant vele kansen te liggen om de locale voedselstrategie centraal te stellen. Het idee achter dit project was dat door regionale voedselproductie als uitgangspunt te nemen tal van kwesties in de relatie tussen de stad en land in een nieuw licht komen te staan: *allerlei tussenstappen in de handel en distributie van voedsel vallen weg, het bespaart transport- en energiekosten, het versterkt de lokale economie, het gebruik, beheer en onderhoud van het landelijk gebied krijgt een impuls en producenten en consumenten kunnen elkaar ontmoeten. Het perspectief van een regionale- in plaats van de gebruikelijke mondiale voedselstrategie versterkt de maatschappelijke samenhang in de streek en stimuleert het sociaal leren over natuur, voedsel en het (recreatief) gebruik van de eigen omgeving.*

De BMF en de KNHM kozen voor Tilburg Noord om de strategie praktisch uit te werken. Het project 'Regionale voedselvoorziening de 'Nieuwe Warande" heeft als doel om samen met de (toekomstige) bewoners, stakeholders in en rondom het gebied te komen tot een inrichtingsplan waarbij locale voedselvoorziening centraal staat. Het ontwerp voor het 'Landgoed De Nieuwe Warande' wordt najaar 2009 aangeboden aan de gemeente Tilburg. In die periode wil de gemeente namelijk een nieuwe Structuurvisie voor het gebied vaststellen. De gemeente maakt bij het ontwikkelen en uitwerken van die visie gebruik van een open planprocedure. In deze werkwijze neemt de inbreng van de burgers een centrale plaats in. Het uiteindelijke doel van BMF en KNHM is dat de gemeente de (ontwerp) principes van het nieuwe landgoed opneemt in de Structuurvisie voor Tilburg Noord. Met het project 'Regionale voedselproductie de 'Nieuwe Warande" wordt een mogelijk antwoord gegeven op de volgende vraag: *Wat voor mogelijkheden zijn er om de zogenaamde centrale kamer van het doelgebied vorm te geven en blijvend in te richten waarbij het gebied open blijft en bijdraagt aan de regionale voedselvoorziening?*

afbeelding 1, Tilburg Noord en omgeving

Centraal in het projectplan van BMF en KNHM staat het ontwerpen van het 'Landgoed De Nieuwe Warande' in het open middengebied. Via een cyclisch ontwerpproces met 5 bijeenkomsten zal een ontwerpteam bestaande uit gebiedspartijen tot een gedegen plan voor het gebied komen. 'Landgoed De Nieuwe Warande' dient de gemeente Tilburg te inspireren en uit te dagen landbouw en regionale voedselvoorziening een centrale plaats te geven in het middengebied. Eind 2009 zal door het stadsbestuur immers een keuze gemaakt worden over de invulling van het gebied.

Maar wat willen de bewoners uit de drie omliggende woonkernen: de dorpen Udenhout en Berkel-Enschot en de wijk Tilburg Noord? Hoe willen de bewoners in de toekomst gebruik maken van de 'Nieuwe Warande'? Hoe moet het er in de toekomst uitzien en welke functies moet het dan hebben? En hoe kunnen hun wensen en ideeën gemobiliseerd worden en bijdragen aan dit gebiedsproces? Kortom, hoe kan het gebied aantrekkelijk en toegankelijk gemaakt worden en blijven voor de bewoners van de omliggende gebieden?
De initiatiefnemers BMF en KNHM vroegen Wageningen Universiteit & Research (WUR) het project op twee onderdelen te ondersteunen. Het eerste onderdeel is het ondersteunen van het ontwerpteam van gebiedspartijen dat met de regionale voedselvoorziening aan de slag gaat. Het tweede deel is het uitvoeren van een enquête onder bewoners van omliggende gebieden.

Het Ministerie van LNV, Directie Regionale Zaken Zuid maakte de uitvoering van de twee onderdelen mogelijk met een financiële bijdrage via de zogenaamde 'Helpdesk Verduurzaming, productie en transitie' (BO-07) en Helpdesk 'Vitaal landelijk gebeid' (BO-01). De twee onderdelen zijn uitgevoerd door de WUR onderdelen Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO) in Lelystad en Alterra in Wageningen. Dit rapport gaat over het tweede deel, de enquête onder de bewoners van dorpen en stadwijken rond het gebied De Nieuwe Warande.

In dit onderzoeksverslag geven we in hoofdstuk 2 een korte beschrijving van het gebied. Daarna gaan we in op de doelstelling van het onderzoek en de door ons gekozen werkwijze. Hoofdstuk 4 geeft inzicht in de resultaten en het rapport sluit af met conclusies en discussie in hoofdstuk 5.

2 De ‘Nieuwe warande’

De Nieuwe Warande[1] ligt ten noordoosten van Tilburg, ingeklemd tussen de wijk Tilburg Noord en de dorpen Berkel-Enschot en Udenhout. Het gebied is 600 ha groot. De ‘Nieuwe Warande’ krijgt de komende jaren een nieuwe inrichting. De gemeente wil bebouwing aan de randen (de zogenaamde kamers) van het gebied maar wil het middengebied open houden. Een duidelijke invulling voor dit middengebied of centrale landschap (ca. 250 ha) is er nog niet. De gemeente wil gebiedspartijen nadrukkelijk betrekken bij de invulling van het gebied (gemeente Tilburg, 2009).

afbeelding 2,
Voorontwerp Structuurvisie Tilburg Noord,
Gemeente Tilburg

Het gebied kenmerkt zich door de landelijke ligging, de rust en de landschappelijke uitstraling met een open landschap en veel opgaande beplanting in de vorm van bossages en lanen. In het noorden ligt op korte afstand van het gebied het Nationaal Park en het Natura 2000 gebied (in aanwijzing) ‘Loonse en Drunense Duinen’ en ‘De Brand’ gelegen. Deze natuurgebieden trekken jaarlijks veel bezoekers. Ten oosten van plangebied ligt het natuurpark Noorderbos. De dorpen Udenhout en Berkel-Enschot vormen de noordoostelijke begrenzing. De stad Tilburg is ten zuiden van het gebied gelegen. De noordoosttangent, een doorgaande provinciale weg, markeert de grens van de stad Tilburg en het buitengebied. Op korte afstand liggen ten oosten van het gebied landschapspark ‘Moerenburg’ en het Nationaal Landschap ‘Het Groene Woud’.

Qua inrichting en gebruik is de ‘Nieuwe Warande’ divers. Het middendeel, ‘De Brem’ en ‘De Westkamer’ typeren zich als een jong, relatief grootschalig agrarisch landschap met een voor Brabantse begrippen grote mate van openheid. Het is vooral in gebruik als maïsakker, grasland en in mindere mate boomteelt. De gemeente noemt dit deel het ‘Centrale Landschap’ dat zij open wil houden. De ‘Noordkamer’ ligt tegen Udenhout aan en kenmerkt zich door een half open landschap met een dorps karakter. Her en der staat bebouwing verspreid langs oude, beplante dorpswegen. Ook ‘Rugdijk/Kouwenberg’ tussen Tilburg Noord en de noordoosttangent, heeft van oudsher dit dorpse karakter. Tegenwoordig wordt dit gebied ook gekenmerkt door hoogspanningsmasten, volkstuinen en andere voorzieningen die kenmerkend zijn voor de stadsrand. De ‘Oostkamer’ heeft een meer bosrijk, besloten en natuurlijk karakter. De laatste jaren is in het gebied sprake van een groeiende bebouwingsdruk en terugtrekkende landbouw. Dit leidt tot een verbrokkeld landschap: meer hekken, meer schuren, kwekerijen en bebouwing op afgesloten erven .

De ‘Nieuwe Warande’ is door de doorgaande provinciale weg, de noordoosttangent, moeilijk te bereiken vanuit Tilburg Noord. In dit stadsdeel woont een relatief groot aandeel (ca. 30%) migranten van niet-westerse herkomst. De beide dorpen gebruiken het gebied vooral om Tilburg te bereiken via fietspaden en wegen. In het gebied zijn zo goed als geen voorzieningen voor openluchtrecreatie zoals wandel- en fietspaden, picknickplekken of speelweides. Wèl zijn er twee volkstuincomplexen.

Landbouw is de belangrijkste van de huidige gebruikers van het gebied. Hiervan is (melk- en vlees)veehouderij weer de grootste gebruiker. Grasland en maïsakkers typeren het gebied. In het gebied zitten verder enkele boomtelers, intensieve veehouderijbedrijven en een glastuinbouwbedrijf. Er zijn weinig bedrijven die zich wat betreft de productie direct richten op de omgeving. In het gebied zit wel een melkveebedrijf met landwinkel en een enkel bedrijf dat op kleine schaal aan lokale afzet doet. Veel ondernemers in het gebied zijn lid van en actief binnen de Duinboeren, een samenwerkingsverband

van zo'n 170 boeren rond de Loonse en Drunense Duinen. De Duinboeren willen het economisch toekomstperspectief van de bedrijven in hun werkgebied behouden en versterken, met oog voor omgeving, natuur en landschap (Duinboeren, 2009). Daarnaast zijn de meeste ondernemers lid van de ZLTO. Ook de huidige bewoners (zonder agrarisch bedrijf) van het gebied behoren tot de huidige gebruikers. Potentiële gebruikers van het gebied zijn de bewoners van de omliggende dorpen en van Tilburg Noord. De huidige binding van de bewoners uit de omliggende gebieden met het gebied is veelal beperkt. In het gebied liggen verder enkele karakteristieke natuurelementen zoals poelen en bosschages. Het Brabants landschap is actief in het gebied.

De BMF en KNHM zien volop kansen om juist het middengebied, het 'Centrale Landschap' in te richten als 'tuin' voor Tilburg Noord, Berkel-Enschot en Udenhout. In deze 'tuin' of 'landgoed' zouden boerderijen met speciale diensten als onderwijs, kinderopvang, zorg en recreatie een plaats kunnen krijgen. De boerderijen verkopen zelf hun producten zoals groenten, fruit, boter, kaas en eieren. Of winkels in de buurt verkopen deze streekproducten. De vraag is welke behoeften en wensen de bewoners hebben als het gaat om dit gebied. Wanneer wensen en behoeften beter in beeld zijn, kan een gerichter ontwerp gemaakt worden.

De BMF en KNHM hebben vertegenwoordigers van de huidige en potentiële gebruikers bijeengebracht in een ontwerpteam. Ondersteund met de resultaten van deze enquête is dit ontwerpteam zomer 2009 aan de slag gegaan met als doel om in het najaar van 2009 met een breed ondersteunde visie voor de Nieuwe Waranda te komen. In een separaat verslag zal het ontwerpteam haar vise naar buiten brengen.

3. Doelstelling en werkwijze

3.1 Doelstelling

De BMF en KNHM formuleerden het doel van dit onderzoek als volgt: *Het door middel van een enquête achterhalen welke wensen en behoeften de bewoners van Tilburg Noord, Berkel-Enschot en Udenhout (en de bewoners van het gebied zelf) hebben voor de toekomstige inrichting van de 'Nieuwe Warande'*. Tijdens eerste gesprekken, en een verkenning van het gebied kwamen twee observaties bovendrijven.

De eerste betrof de sociaal-culturele verschillen in de bevolking van de drie omliggende woongebieden. Udenhout geeft de indruk van een gemoedelijk Brabants dorp waar de binding met het agrarisch verleden redelijk sterk geworteld is. Berkel-Enschot heeft een suburbaan karakter met voornamelijk buurten waarin betere rijtjeshuizen staan met grote tuinen uit de jaren '80 en '90 uit de vorige eeuw. Er wonen voornamelijk forensen uit de middenklasse die gericht zijn op de stadkern van Tilburg. Tilburg Noord is gebouwd in de jaren '60 en '70 en heeft de 'stempel'-opzet die in die tijd gebruikelijk was: eenvormige buurten met eengezinswoningen en flats met veel openbaar groen. De huizen zijn relatief goedkoop en de wijk trekt daardoor sociaaleconomisch zwakkere bevolkingsgroepen aan waarin niet-westerse migranten ruim vertegenwoordigd zijn.

De tweede observatie was dat vooral de bewoners van Tilburg Noord zo goed als geen gebruik maken van de 'Nieuwe Warande'. Het gebrek aan toegesneden recreatiemogelijkheden, de barrière tussen de stad en land gevormd door de provinciale weg en de matige ontsluiting vanuit de stad èn de bevolkingssamenstelling van de wijk met veel niet-westerse migranten bevestigden dit beeld. Toch horen de bewoners van Tilburg Noord nadrukkelijk ook tot de toekomstige gebruikers van het gebied. Juist om de groep niet-westerse migranten te betrekken bij een ontwerpproces vergt de nodige inspanning, alleen al vanwege de taal barrière.

Gezien deze twee observaties kozen we voor een afgeleid doel van de enquête: de inwoners van de drie gebieden bekend te maken met het gebied en uit te nodigen mee te praten in het ontwerpproces en later het planproces van de gemeente. En we kozen voor een werkwijze waarin de vraagstelling in de enquête vooral visueel (vanwege mogelijke taalbarrière) zou zijn en zoveel als mogelijk het gebied zelf zou laten zien (herkenbaarheid). In het project staat regionale landbouwvoorziening centraal. Daarom kozen we er voor om in de enquête alleen vragen op te nemen over de landbouw en over recreatief medegebruik van het gebied. andere functies die nogal eens in de stadrand te vinden zijn zoals crossbanen lieten we buiten beschouwing.

3.2 De drie woongebieden rond de 'NieuweWarande'

Een bezoek aan de stadsmonitor van de gemeente Tilburg (Gemeente Tilburg, 2005) op het internet bevestigde het intuïtieve beeld over de verschillen samenstelling en de sociaal culturele achtergrond van de bevolking in de drie woongebieden. In **Udenhout** wonen volgens de gemeentelijke statistiek in 2005 8.455 mensen waarvan 8,6% ouder dan 65 is en 24,6% jonger dan 18 jaar. 2,7% heeft een niet-westerse migrantenachtergrond. In de categorie 18-65 jaar heeft 1,18% een uitkering. 92,8% van de huizen zijn eengezinswoningen, 23,0% van de woningvoorraad is huur en 9,2% van het totaal gebouwd voor de Tweede Wereldoorlog. Het aantal meldingen bij de gemeente over het openbaar groen was in 2005 165. Dat is 1 op 51 inwoners.

afbeelding 3, Udenhout

Volgens de stadsmonitor is van de totaal 10.692 inwoners (2005) van **Berkel-Enschot** 14,5% 65 jaar of ouder en 26,5% jonger dan 18 jaar. 1.6% van de mensen is niet-westerse migrant. In de leeftijd tussen de 18 en 65 jaar heeft 0,81% een uitkering. 93% woont in een eengezinswoning waarvan 18,4% gehuurd is en 4,3% de huizen van voor 1940. Het aantal meldingen in 2005 over het openbaar groen was 305. Dat is 1 op 28 inwoners. Dit is beduidend meer dan in Udenhout en Tilburg Noord.

afbeelding 4, Berkel-Enschot

Tilburg Noord bestaat uit twee naoorlogse buurten: Stokhasselt en Heikant. Er wonen in totaal 18.869 mensen. In Stokhasselt zijn 10,9% mensen ouder dan 65 jaar en 18,5% in Heikant. In de eerste buurt is 28,1% jonger dan 18 jaar en in Heikant 20,4%. De bevolking van de wijk is daarmee jonger en kinderrijker dan van de twee dorpen. In Noord is ongeveer 1/3 deel van de burgers allochtoon (in Stokhasselt 44,7% en in Heikant 25,7%) met een niet westerse achtergrond. In Stokhasselt leeft 11.04% van een uitkering en in Heikant 7,60%. In Stokhasselt staan voor 51,7% eengezinswoningen en is 71,5% huur. In Heikant is 48,8% van de totale voorraad eengezinshuizen en 66,8% is huur. In Stokhasselt kwamen 147 meldingen over het openbaar groen binnen. Dat is 1 op 50 inwoners. In Heikant waren dat er 274 dus 1 op 47 bewoners. Tilburg Noord en vooral Stokhasselt laat dus ook statistisch het beeld zien van een naoorlogse buurt die voldoet aan de kenmerken van een aandachtswijk: sociaaleconomisch zwak met een hoog percentage niet-westerse migranten.

afbeelding 5, Tilburg Noord

3.3 Werkwijze

Op 15 april 2009 begonnen we met de voorbereidingen van de enquête. De afspraak was dat de resultaten op de 'Aftrap' van het project , op 1 juli 2009, zouden worden gepresenteerd. Dit betekende dat de enquête in een kort tijdsbestek vorm moest krijgen. Met 'Burgers over Regionale Boerderij 'De Maashorst" heeft PPO WUR ervaring met het opzetten en uitvoeren van enquêtes over dit onderwerp via internet (de Buck, 2008). Gezien de beperkte tijd kozen we er voor om die werkwijze als uitgangspunt te gebruiken.

De enquête was vanaf 25 mei beschikbaar op internet. Veertien dagen later bekeken we de eerste resultaten. Daaruit bleek dat vooral bewoners van de twee dorpen de enquête invulden en slechts een viertal inwoners van Tilburg zelf. Geen enkele invuller was van niet-westerse afkomst. Daarom legden we, op een voorspraak van Twern, contact met het Midden Brabant College. Dit is een VMBO school met een vestiging in Tilburg Noord en afdelingen Economie en Groen. Leerlingen namen in tweetallen enquêtes af op de weekmarkt in Tilburg Noord. De resultaten van deze benadering was succesvol. 56 deelnemers uit de postcodegebieden 5011-5049, Tilburg konden aan de lijst met respondenten worden toegevoegd. Daarvan wonen er 35 in Tilburg Noord (PC 5038 – 5049) waarvan 19 deelnemers met een migrantenachtergrond. De meerderheid van deze laatste groep heeft zijn wortels in Marokko.

En zo konden we op 1 juli op de 'Aftrap' van BMF ontwerptraject een eerste impressie van de uitkomsten geven. Op 14 juli 2009 verscheen een artikel in 'Het Brabants Dagblad' met een interview over de uitkomsten van de enquête (bijlage..). De definitieve resultaten presenteerden we op de tweede bijeenkomst van het ontwerptraject op 7 september 2009.

Voor meer informatie over de werkwijze, zie Bijlage 1.

3.4 De enquête

Het hoofddoel van de enquête is om te achterhalen welke wensen en behoeften de bewoners van Tilburg Noord, Berkel-Enschot en Udenhout (en de bewoners van het gebied zelf) hebben voor de toekomstige inrichting van de 'Nieuwe Warande'. Een tweede doel was ook om het gebied en de plannen van de BMF/KNHM en de gemeente bekendheid te geven en mensen uit te nodigen om mee te doen aan het maken van de plannen. In bijlage 1 staan de enquête in de vorm van de 'Nieuwe Warande Krant'. Deze papieren versie van de enquête is zo goed als gelijk aan de internetversie.

We vroegen naar de frequentie van het bezoek aan het gebied, de reden en de belangrijkste activiteit. Of mensen regionale voedselproducten kopen en zo ja waar. Als mensen belangrijke herinneringen aan een plek hebben, geeft dat een indicatie voor de emotionele betrokkenheid. Daarom namen we een open vraag op naar wat voor herinnering het was.

Van 29 in het gebied kenmerkende landschapsbeelden vroegen we mensen of die, op en schaal van vijf, al dan niet passend zijn voor de toekomst van het gebied. Op één na alle beelden zijn afkomstig uit het gebied zelf. Hierdoor zijn ze herkenbaar en in de toekomst ook goed te ontwikkelen. De nadruk in de enquête ligt op landbouw, regionale voedselvoorziening en het recreatief medegebruik van het agrarisch gebied in de stadrand. Heruit komen wensen en voorkeuren over gebruik, inrichting en beheer naar voren. Daarnaast vroegen we in een open vraag om de grootste wens voor het gebied.

Tot slot kwamen indicaties over geslacht, leeftijd, opleiding, beroep, gezinssamenstelling, taak in het huishouden, inkomen, de culturele achtergrond, gezinssamenstelling en het bezit van een tuin aan en het lidmaatschap van een natuur- of sportvereniging aan bod. Deze vragen namen we om twee redenen op. Ten eerste om inzicht te verkrijgen in verschillen en overeenkomsten met Stadsmonitor (Gemeente Tilburg, 2005) De tweede reden is om na te gaan of onze eerste observatie over het verschil in het sociaal-culturele karakter van de drie woongebieden juist was. De vragenlijst sloot af met de vraag over belangstelling voor het Duinboerenpakket, de aanwezigheid van de 'Aftrap' op 1 juli, of de invuller in de toekomst bij de planvorming van de 'Nieuwe Warande' betrokken zou willen worden. De laatste vragen leverde naam- en adresgegevens op.

uitgezonderd
bestemmings -
verkeer

4. De resultaten

De internet enquête startte op 25 mei, werd op 1 juli 2009 afgesloten en leverde 137 goed ingevulde reacties op. De straatenquête op het Wagenerplein afgenomen door leerlingen van de klassen 3HA 1-4 van VMBO Midden Brabant College Economie en Groen werd op 26 juni gehouden. Dit leverde 56 ingevulde formulieren. In totaal deden dus 193 mensen mee aan de enquête over de 'Nieuwe Warande'. 32 daarvan wonen niet in de drie deelgebieden maar veelal wel een band met het gebied. Hieronder geven we de belangrijkste resultaten van de internet- en straatversie samen uitgesplitst naar woongebied. Op de gegevens hebben we slechts heel eenvoudige bewerkingen toegepast.
In bijlage 2. zijn de resultaten te vinden.

Op 22 juni tapten we de voorlopige uitkomsten van internet af. We gaven de adresgegevens van de mensen die aangaven op de 'Aftrap' op 1 juli 2009 aanwezig te willen zijn door aan de BMF. Zij werden alsnog uitgenodigd. In de laatste week voor de bijeenkomst steeg het aantal aanmeldingen voor de avond van ongeveer 30 naar ruim 60.

4.1 Udenhout

Uit Udenhout vulden 14 mensen de enquête in zes mannen en acht vrouwen. Zij zijn zo rond de 45 jaar oud en wonen in een huishouden met gemiddeld drie mensen. Het jongste kind is tussen de 6 en 10 jaar oud. Veel huizen hebben een eigen tuin en er is een enkele volkstuin. De mensen zijn gemiddeld opgeleid (HAVO / MBO), hebben vaak twee inkomens en een 'groen beroep' komt een paar keer (4) voor. De invullers zij nogal eens lid van een 'groene'- of sportvereniging.

afbeelding 6 Landwinkel, meest passend voor respondenten in Udenhout

Mensen uit Udenhout komen vaak in de 'Nieuwe Warande': meerdere malen per week. Zij brengen er hun vrije tijd door en gaan er wandelen. Herinneringen aan het gebied spelen een belangrijke rol. Als zij Brabantse producten kopen, doen ze dat op de markt of in een biologische winkel en zeker niet in een speciaalzaak. Het beeld van de landwinkel is in Udenhout het meest passend in de 'Nieuwe Warande' en akkers met tuinbouwgewassen en op de achtergrond de stad het minste. Waarschijnlijk zorgt de bebouwing op de achtergrond voor een lage score want andere beelden waarin het boeren bedrijf een rol speelt hebben een hogere waardering.

4.2 Berkel-Enschot

Berkel-Enschot geeft met 108 door 66 mannen en 42 vrouwen ingevulde formulieren een wat ander beeld. De respondenten uit dit gebied zijn relatief het oudst, gemiddeld achter in de 40. Veel gepensioneerden hebben de vragen ingevuld en mensen die werk(t)en in het onderwijs. Het opleidingsniveau en het inkomen is het hoogste van de onderzochte deelgebieden. Het huishouden bestaat ook in Berkel-Enschot uit ongeveer drie personen met een jong kind. Bijna iedereen heeft een tuin maar geen volkstuin en ook hier zijn ongeveer de helft van de deelnemers lid van een 'groene'-of sportvereniging. Het hoge aandeel uit Berkel-Enschot is enigszins vertekend. De nieuwe Warande zelf valt voor een belangrijk deel onder het postcode gebied van Berkel-Enschot.
De respondenten uit het gebied worden dus bij deze plaats meegerekend.

afbeelding 7,
Koeien in de wei, meest passend voor respondenten uit Berkel-Enschot

afbeelding 8,
Laan verboden voor snelverkeer, meest passend voor respondenten voor migranten uit Tilburg Noord

De respondenten uit Berkel-Enschot komen meerdere malen per maand in het gebied. Zij fietsen er regelmatig door heen van A naar B. Voor de inwoners van Berkel-Enschot is de 'Nieuwe Warande' emotioneel minder belangrijk dan voor de mensen uit Udenhout, zelfs minder belangrijk dan voor de twee groepen uit Tilburg Noord. Brabantse producten kopen ze voornamelijk bij de biologische winkel. De bewoners van Berkel-Enschot houden van melkkoeien in de wei. Kassen worden hier het minste gewaardeerd.

4.3 Tilburg Noord, bewoners met niet westerse wortels

Migranten vulden met zes mannen en 13 vrouwen totaal 19 formulieren in. De invullers zijn jong, tweede helft twintig. Ze hebben kleine kinderen en komen uit grote huishoudens met vier of vijf personen waarbij de zorgtaken traditioneel verdeeld zijn. Het opleidingsniveau en het inkomen van de migranten zijn relatief laag. Redelijk veel respondenten (16 van de 19) hebben een eigen tuin. Een volkstuin of een 'groen beroep' komt hier niet voor. Bijna niemand in deze groep is lid van een 'groene'- of sportvereniging

Migranten komen bijna nooit in het landelijk gebied net buiten hun wijk. En als ze het doen dan brengen zij er hun vrije tijd door en wandelen. Herinneringen spelen bijna geen rol. Dat geeft aan dat het huidige gebied de 'Nieuwe Warande' weinig betekenis heeft voor deze respondenten. De migranten geven toch aan dat zij Brabantse producten kopen en dan vooral in de biologische winkel. De migranten vinden een eikenlaan met een onverhard pad, verboden voor snelverkeer, het beste bij de 'Nieuwe Warande' passen. Dit beeld is bij alle mensen, dus ook uit de andere groepen, een favoriet. Volkstuinen in het groen, zonder flatgebouwen op de achtergrond, vinden migranten het minst aantrekkelijk. En de migranten waarderen alle beelden samen lager dan de andere bewoners van Tilburg Noord en opmerkelijk lager dan de bewoners van de twee dorpen.

4.4 Tilburg Noord, bewoners met Nederlandse wortels

Een kleine helft (16) van de 35 ondervraagden uit Tilburg Noord heeft Nederlandse wortels. De acht daarvan is man en ook acht vrouw. Zij zijn begin veertig jaar oud, het huishouden bestaat uit drie mensen en het jongste kind is tussen de zes en 10 jaar. De taken in huis zijn redelijk verdeeld. Het opleidingsniveau ligt op het niveau van Udenhout (HAVO / MBO) maar het inkomen is

vergelijkbaar met de migranten. Driekwart van de ondervraagden heeft een eigen tuin en vijf van hen ook een volkstuin. Niemand heeft een 'groen' beroep en een paar mensen zijn lid van een 'groene'- of sportvereniging.

afbeelding 9,
Pad zonder bomen met fiets meest passend voor respondenten uit Tilburg Noord met een Nederlandse culturele achtergrond

De inwoners van Tilburg Noord van Nederlandse afkomst komen een paar keer per jaar in het gebied. Zij wandelen er en gaan van A naar B. De emotionele binding met het gebied is even sterk of zwak als die van de migranten. Als zij Brabantse producten kopen, dan gaat deze groep naar de landwinkel in het gebied. Een wandel- of fietspad door open akkers vindt deze groep het best passende landschapsbeeld voor de 'Nieuwe Warande'. Een weg zonder bomen waar ook auto's rijden waardeerden zij het minste.

4.5 Passend en niet passend in de 'Nieuwe Warande'

In het totaal werden aan de respondenten in totaal 29 landschapsbeelden uit de 'Nieuwe Warande' voorgelegd met de vraag of zij dat beeld op een schaal van vijf passend (5) of niet (1) voor het gebied vonden. De inwoners van Berkel-Enschot vinden over het algemeen de landschapsbeelden op de 29 foto's het meest passend bij het gebied met totaal 107,8 / 29 = 3,7. De mensen uit Berkel-Enschot waarderen dus het totaal van alle beelden samen dus hoger dan de mensen uit Udenhout met 102,6 / 29 = 3,5. De bewoners van Tilburg Noord met een Nederlandse achtergrond gaven de 29 beelden een 93,8 / 29 = 3,2. De mensen met een migrantenachtergrond uit Tilburg Noord een totaal van 85,1 / 29 = 2,9. Het 'Laan verboden voor snelverkeer' is het beeld dat de mensen die rond de 'Nieuwe Warande' wonen volgens deze enquête het meest waarderen met een 25,2 / 6 = 4,2 punten. Het is ook de favoriet van de niet-westerse migranten uit Tilburg Noord met een 4,0. Het 'Pad zonder bomen met fiets' heeft de hoogste score met 4,0 bij de respondenten uit Tilburg Noord met een Nederlandse achtergrond en ook een hoge score van 4,6 in Udenhout. Daar is 'De landwinkel' favoriet met een 4,9. De winkel ligt aan de rand van Berkel-Enschot en is ook daar met een 4,4 populair. Het beeld van 'Koeien in de wei' vinden de respondenten in Berkel-Enschot met een 4,9 het meest passend. Dit beeld spreekt ook de mensen uit Udenhout aan met een 4,8.

Afbeelding 10,
Tuincentrum, laagste waardering voor alle respondenten

Het 'Tuincentrum' krijgt van alle respondenten de laagste waardering met 12,9 / 6 = 2,2 punten. Het is ook het minst passend landschapsbeeld voor de mensen uit Udenhout met 1,7 en Berkel-Enschot met 1,8. Voor de inwoners van Tilburg Noord met een Nederlandse achtergrond is de 'Weg zonder bomen met auto's' het minst passend met een 2,3 en voor de migranten de 'Volkstuin in het groen' met 2,0.

4.6 De persoonlijke betekenis van de 'Nieuwe Warande'

Om de betekenis van het gebied voor de bewoners te peilen vroegen we naar hun herinneringen. Herinneringen zijn vooral voor de mensen uit Udenhout belangrijk. Zij komen het meest in de 'Nieuwe Warande'. Hier een bloemlezing uit de persoonlijke betekenis van het gebied.

'Een grote hagelbui met een prachtige regenboog op nieuwjaarsdag rond een uur of 14:00', 'De eerste kus 50 jaar geleden', 'Getrouwd aan Molenhoefstraat 18 in 2008', 'Tochten met welpen en verkennerij naar Helvoirt. Droppings en in de nacht teruglopen naar Tilburg. Tijd 1956 – 1958', 'Auto-ongeluk (total loss) Hazennest in 1985', 'Veel gefietst en gezwommen met onze kinderen toen ze klein waren', 'Tijdens mijn middelbare schooltijd regelmatig afgesproken met vrienden en vriendinnetjes'.

4.7 Wensen voor de toekomst

Om juist het meedenken over de toekomst ook in de enquête terug te laten komen vroegen we de deelnemers om hun grootste wens voor de 'Nieuwe Warande' te noteren. Hieronder een aantal karakteristieke en uitgesproken wensen:

'Niet te veel bebouwing. Landelijke wegen. Geen grootschalige recreatie', 'een zwemplaats', 'Dat het gebied meer betrokken wordt bij het stadsdeel Tilburg Noord. Dat bewoners uit dit gebied daar gaan wandelen, fietsen, picknicken en dat mensen uit de dorpen en de stad meer bij elkaar komen', 'Meer mogelijkheden voor wandelen en fietsen, gescheiden van het autoverkeer', 'Laat de Nieuwe Warande zelf zijn toekomst bepalen zoals het al honderden jaren lang gebeurd is. Geholpen door economie en sociaal maatschappelijke omstandigheden, niet te veel ge- en verboden, zal dit best wel lukken. Een aaibare landbouw is anno 2020 NIET HAALBAAR', 'Het gebied zo maken dat het een combinatie is van recreatie, biologische teelt en natuurlijk leven. Een eco woongemeenschap erin of zo!'

5 Conclusie en discussie

5.1 De enquête

De groep respondenten in deze enquête is beperkt. Immers slechts 193 inwoners van de ruim 38.000 van de drie woongebieden hebben een formulier ingevuld. Dat is slechts een ½ procent van de bevolking. Daarom hebben we geen statistische analyse toegepast op de uitkomsten en zijn er geen harde conclusies te trekken. De opdracht bood onvoldoende tijd en ruimte om een diepgaande en omvattender enquête uit te voeren. Toch kunnen de resultaten als leidraad benut worden bij het ontwerpproces. Het laat zien dat de herkomst van invloed is op betrokkenheid geeft bij het gebied. . De bril waarmee men naar het gebied kijkt. De resultaten laten ook zien dat ongeacht de herkomst van de respondenten er een duidelijke behoefte is aan een open en toegankelijk agrarisch gebied. De enquête onderstreept de behoefte aan lokale recreatie in het gebied.

De respondenten konden aan het einde van de vragen aangeven of zij bij de de 'Nieuwe Warande' in de toekomst betrokken willen zijn. Het aantal aanmeldingen voor de eerste discussieavond van de Brabantse Milieufederatie (BMF) op 1 juli 2009 steeg in de laatste week van ongeveer 30 naar ruim 60. Welk deel van deze mensen door de enquête op de hoogte gebracht zijn van de avond weten we niet. Op de druk bezochte avond waren helaas geen migranten aanwezig.

Het aantal migranten van niet-westerse afkomst in de groep respondenten is hoog. Het is zelfs hoger dan uit de stadsmonitor te verwachten valt (54% tegenover 33%). Met de hulp van het Midden Brabant College hebben we de wensen van deze groep toch in beeld gebracht ook al bezochten zij niet de internetversie van de enquête. Dit geeft aan dat het goed mogelijk is om de wensen en ideeën van ook 'moeilijk te bereiken groepen' in het planningsproces in te brengen zijn.

De respondenten op de enquête passen goed in het beeld van de drie deelgebieden zoals dat uit de stadsmonitor naar voren komt (Gemeente Tilburg, 2005). De deelnemers aan de 'Aftrap' op 1 juli 2009 en op de tweede bijeenkomst van het ontwerptraject op 7 september 2009 herkenden zich ook goed in de uitkomsten. Wèl hadden zij een terechte opmerking over de begrenzing van het gebied aangegeven op het kaartje in de enquête. De westgrens van de 'Nieuwe Warande' is niet de A 261 maar de oostelijker gelegen Kalverstraat.

5.2 Toekomstige inrichting van de 'NieuweWarande'

De 'Nieuwe Warande' wordt vooral gebruikt voor extensieve, lokale, recreatie om te wandelen en te fietsen. De bewoners van de drie deelgebieden gebruiken het gebied voor ontspanning en recreatieve bezigheden in de openlucht. Beelden van het landschap waar 'wandelen en fietsen' mogelijk is, maar geen auto's te zien zijn, scoren over het algemeen hoog. Dit geeft aan dat recreatief medegebruik van het landschap op paden gescheiden van snelverkeer tot de wensen voor de toekomst hoort. Dat geldt ook voor voorzieningen als 'Herberg', 'Landwinkel', 'Picknicktafel in de berm'. Dit beeld komt ook uit de 'wensen voor de toekomst' naar voren. Daarbij spreken mensen ook de wens uit om het landelijk gebied beter toegankelijk te maken vanuit de stad. Voor de ontwerpopgave voor de toekomstige inrichting van het gebied komen uit de enquête dus de volgende punten:

1. Het agrarisch karakter van het gebied behouden;
2. Zorg voor een betere toegankelijkheid van het gebied vanuit de stad voor fietsen, wandelen en ander recreatief gebruik;
3. Maak recreatief medegebruik van het landschap met bijvoorbeeld paden gescheiden van snelverkeer meer mogelijk;
4. Zorg voor voorzieningen als 'Herberg', 'Landwinkel', 'Picknicktafel in de berm';
5. Gebruik de landschapsbeelden met een hoge score als inspiratiebron voor de ontwerpopgave voor de toekomstige ruimtelijke inrichting van de 'Nieuwe Warande'.

5.3 Sterker maatschappelijk draagvlak

Opvallend is dat vooral de bewoners van Udenhout een echte binding voelen met het gebied. Niet alleen komen zij het meest in het gebied, het blijkt vooral uit de hoge score op de twee vragen naar 'belangrijke herinneringen'. Wellicht heeft dit te maken met het dorpse karakter van Udenhout waar de binding met het agrarisch verleden redelijk sterk is. Mensen uit Berkel-Enschot gebruiken de 'Nieuwe Warande' meer als een goed gewaardeerd decor voor hun recreatieactiviteiten. De bewoners van Tilburg Noord gebruiken het gebied weinig en hebben (waarschijnlijk daardoor) ook minder waardering voor het landschap.

Er zijn in Nederland weinig onderzoeken uitgevoerd naar de wensen en ideeën van migranten ten aanzien van het landschap in hun omgeving.. De uitkomsten uit deze enquête past in het globale beeld dat andere onderzoeken oproepen: Migranten hebben weinig binding met het Nederlandse landschap en het agrarisch karakter ervan. Ze geven vaak de voorkeur aan recreëren in stadsparken en recreatiegebieden langs de rand van steden waarbij de voorkeur uit gaat naar verzorgd groen en idyllische (dorps-)landschappen (Woestenburg, 2009). Daarbij valt op dat ze niet fietsen of wandelen maar in gezelschap eten, zitten en spelen. Toch wijkt het ideaalbeeld voor De nieuwe Warande niet veel af van die van de autochtonen. Het landschapsbeeld 'Pad zonder bomen zonder auto's' scoort bij de migranten het hoogste scoort evenals bij alle respondenten als geheel.

De gemeente Tilburg zal de komende jaren het ontwerpproces voor de nieuwe toekomst van de 'Nieuwe Warande' vormgeven. Een onderdeel daarvan is het versterken van de maatschappelijke betrokkenheid en het draagvlak. Uit de enquête destilleren we daarvoor de volgende suggesties:

1. Maak gebruik van de betrokkenheid van de bewoners van de omliggende gebieden. Geef hen een rol in de planvorming;
2. Maak onderscheid in de wijze waarop de bevolkingsgroepen bij de planvorming worden betrokken. Mensen uit Udenhout voelen zich emotioneel het meest verbonden met het gebied, die uit Tilburg Noord het minste. Elke groep zal anders benaderd moeten worden;
3. De bewoners uit Berkel-Enschot zijn gemiddeld wat ouder; zijn of worden binnenkort gepensioneerd en hebben een redelijk inkomen. Ze gebruiken het gebied regelmatig en hebben daardoor wat meer de potentie om zich voor het gebied in te zetten dan de jongere inwoners in Tilburg-Noord en Udenhout;
4. Zoek naar mogelijkheden om de uitwisseling tussen de stad, Tilburg Noord, en de bewoners van het landelijke gebied te vergroten;
5. Gebruik de gelegde contacten met welzijnsinstelling Twern en het VMBO Midden Brabant College om de migranten met niet-westerse achtergrond bij de planvorming te betrekken. De groep heeft een groot potentieel maar wordt niet betrokken bij het gebied.

Literatuur en referenties

Aalbers, C.B.E.M. en Peter Veer, Groen voor iedereen, in S&RO # 04 / 2009 NIROV Den Haag 2009.

Buck, de A., 2008. Burgers over de Regionale Boerderij 'De Maashorst', PPO WUR Lelystad 2008.

Buijs, A.E., F. Langers & S. de Vries, 2006. Een andere kijk op groen; Beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonenen en jongeren. WOt-rapport 24 Wageningen UR 2006.

Duinboeren, 2009. www.duinboeren.nl

Gemeente Tilburg, 2005. Stadsmonitor http://tilburg-stadsmonitor.buurtmonitor.nl

Gemeente Tilburg, 2009. Structuurvisie Noordoost 2020, deel 1 samenvatting en plankaart. Tilburg september 2009. 7 pp

Groothedde, A: Samen, Leven & Groen. Alterra-rapport 1811, Wageningen UR, 2009.

Woestenburg, M., 2009. Recreatie en het ideale vrijetijdslandschap: realisatie van het stedelijke groen blijft achter. Landwerk 4 (2009): 31-35.

Bijlage 1 Aanpak en werkwijze

Voor de enquête naar de wensen en ideeën voor 'De Nieuwe Warande' maakten we gebruik van de programmatuur van de internetsite 'www.enqueteviainternet.nl' en pasten het 'Maashorst' van PPO Wageningen UR format aan. De vraagstelling spitsten we toe op de situatie en kwestie in Tilburg. En we maakten de vraagstelling vooral visueel met herkenbare beelden uit het gebied.

De cruciale factor is hoe je de mensen uit de doelgroep verleidt om de elektronisch formulier in te vullen. Daarvoor legden we contacten met de dorpsraden van Udenhout en Berkel-Enschot. We vroegen aan de contactpersonen om hun achterban te wijzen op het www adres van de enquête. Na enig overleg waarbij de projectleider van de BMF en bemiddelende rol speelde gingen beide dorpsraden op deze uitnodiging in.

In Tilburg Noord legden we contact met Twern. Dit is de welzijnsorganisatie die goede contacten heeft in de wijk. Twern bevestigde het beeld dat migranten slecht vertegenwoordigd zijn in de wijkraad. Net als de dorpsraden zegde de Wijkraad toe om, net als de beide dorpsraden, het www adres van de enquête zo veel mogelijk te verspreiden. Twern mag dat, gezien hun beleid op het beschermen van persoonsgegevens, niet. Twern bood wèl alle medewerking. Zij organiseert met succes sociaal-culturele activiteiten onder andere voor niet-westerse migranten. Deze groepen komen ééns in de maand bij elkaar rond een vastgesteld thema. Om onze enquête in de programma's van deze groepen te brengen was, gezien de korte tijd, niet mogelijk. Ook lukte het niet om een papieren versie van de enquête mee te sturen met de Wijkkrant die in Tilburg Noord huis aan huis wordt bezorgd. Daarvoor was op korte termijn het budget voor het drukken en verspreiden van 30.000 exemplaren niet aanwezig.

Ondertussen werden karakteristieken van het gebied vastgelegd op foto. Deze foto's vormen de kern van de enquête. De enquête legden we vervolgens in conceptvorm voor aan een aantal proefpersonen. Daaronder waren de al bekende contactpersonen uit de drie deelgebieden en een medewerker van Twern die inzicht heeft in de cultuur van niet-westerse migranten. Dit leidde tot verbeteringen en redactionele aanpassingen.

Om respondenten met een migrantenachtergrond voor de enquête te benaderen legden we contact met het Midden Brabant College Economie en Groen in Tilburg Noord. De school heeft een 'Service Shop' waarbij leerlingen praktijkervaring op kunnen doen. Binnen een week spraken we met twee docenten van de school en samen met hen maakten we een papieren versie van de enquête: de 'Nieuwe Warande krant'. Op vrijdag 26 juni 2009 namen 10 groepjes leerlingen van de klassen 3HA 1-4 van VMBO Midden Brabant College Economie en Groen onder leiding van de docenten Annet Mathee en Jan Hamann op de weekmarkt van het Wagnerplein zo'n 50 enquêtes af. Daarbij lag de nadruk op mensen met een migrantenachtergrond. Ieder groepje leerlingen bestond uit in ieder geval een migrant en een autochtoon en zij voerden de gegevens later op internet in.

De Nieuwe Warande Krant

Welkom bij de enquête over te toekomst van het gebied tussen Berkel-Enschot, Udenhout de Midden Brabantweg (N 261)en Tilburg Noord. Dat gebied heet 'De Nieuwe Warande'. Onder de invullers van deze enquete verloten we een'Duinboerenpakket'. Daarin zitten heelijke Brabantse producten uit de regio ten noorden van Tilburg.

Geachte mevrouw / meneer,

Tussen Udenhout, Berkel-Enschot, de Midden Brabantweg en Tilburg Noord ligt een gebied met de naam 'De Nieuwe Warande'. U woont er vlakbij en komt er wellicht wel eens om even buiten te zijn om te wandelen of te fietsen. 'De Nieuwe Warande' krijgt de komende jaren een nieuwe inrichting. De gemeente wil bebouwing aan de randen (de zogenaamde kamers) en het middendeel open houden. Een duidelijke invulling voor dit middengebied is er nog niet. De Brabantse Milieu Federatie ziet volop kansen om juist dit gebied in te richten als 'tuin' voor Tilburg Noord, Berkel-Enschot en Udenhout. In deze 'tuin' zouden boerderijen met speciale diensten als onderwijs, kinderopvang, zorg en recreatie een plaats kunnen krijgen. De boerderijen verkopen zelf hun producten zoals groenten, fruit, boter, kaas en eieren. Of winkels bij u in de buurt verkopen deze streekproducten. De Brabantse Milieu Federatie wil nu alle belangrijke partijen in en rond het gebied betrekken bij deze plannen.

In samenwerking met de Brabantse Milieu Federatie (contactpersoon John Vermeer) wil Wageningen UR uw wensen en ideeën peilen over 'De Nieuwe Warande' (Tilburg Noordoost). Dit doen we met deze enquête onder inwoners van Tilburg Noord, Berkel-Enschot en Udenhout. Een tweede doel van de enquête is om in contact te komen met actieve bewoners die de komende jaren betrokken willen zijn bij de uitvoering van de plannen voor 'De Nieuwe Warande'. ***Op woensdag 1 juli organiseert de Brabantse Milieu Federatie bij Peerke Donders, Pater Dondersstraat 14, 5011 XG Tilburg een avond over 'De Nieuwe Warande'. Aanvang 20.00 uur, zaal open om 19.30 uur. Dan krijgen de winnaars hun Duinboerenpakket uitgereikt.***

John Vermeer
Projectleider Brabantse Milieu Federatie
Spoorlaan 434b
Antwoordnummer 60103
5000 VB Tilburg
tel. 013-535 62 25
e-mail: John.Vermeer@bmf.antenna.nl

Brabantse Milieufederatie

PRAKTIJKONDERZOEK PLANT & OMGEVING WAGENINGEN UR

Vraag: 01

Komt u wel eens in de Nieuwe Warande?

- ☐ dagelijks
- ☐ paar keer per week
- ☐ paar keer per maand
- ☐ paar keer per jaar
- ☐ bijna nooit
- ☐ niet

Vraag: 02

Waarom komt u in de Nieuwe Warande?

- ☐ voor werk
- ☐ op weg van A naar B
- ☐ op bezoek bij familie, vrienden of bekenden
- ☐ om vrije tijd door te brengen

Vraag: 03

Wat doet u er dan in de vrije tijd?

- ☐ Wandelen
- ☐ Fietsen
- ☐ Sporten
- ☐ Hond uitlaten
- ☐ Anders, nl

Pagina 2

Koopt u wel eens Brabantse voedselproducten?

Vraag: 04

In de supermarkt?

Ja	☐	☐	Nee

Vraag: 05

Op de markt?

Ja	☐	☐	Nee

Vraag: 06

In de speciaalzaak (groentewinkel, slagerij, bakkerij)?

Ja	☐	☐	Nee

Koopt u wel eens Brabantse voedselproducten?

Vraag: 07

In de biologische winkel in de stad?

Ja	☐	☐	Nee

Vraag: 08

In de landwinkel of op de boerderij in het buitengebied?

Ja	☐	☐	Nee

Vraag: 09

Hebt u herinneringen bij het gebied die belangrijk voor u zijn?

Ja	☐	☐	Nee

Vraag: 10

Welke herinnering is daarvan de belangrijkste? Noem daarbij plaats, tijd, en gebeurtenis

Stel u heeft het voor het zeggen. Passen in de toekomst de onderstaande beelden in de Nieuwe Warande? [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 11

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 12

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 13

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Stel u heeft het voor het zeggen. Passen in de toekomst de onderstaande beelden in de Nieuwe Warande? [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 14

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 15

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 16

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Stel u heeft het voor het zeggen. Passen in de toekomst de onderstaande beelden in de Nieuwe Warande? [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 17

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 18

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 19

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Stel u heeft het voor het zeggen. Passen in de toekomst de onderstaande beelden in de Nieuwe Warande? [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 20

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 21

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 22

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Stel u heeft het voor het zeggen. Passen in de toekomst de onderstaande beelden in de Nieuwe Warande? [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 23

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 24

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 25

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Stel u heeft het voor het zeggen. Passen in de toekomst de onderstaande beelden in de Nieuwe Warande? [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 26

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 27

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 28

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Stel u heeft het voor het zeggen. Passen in de toekomst de onderstaande beelden in de Nieuwe Warande? [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 29

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 30

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 31

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Stel u heeft het voor het zeggen. Passen in de toekomst de onderstaande beelden in de Nieuwe Warande? [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 32

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Mijn wensen voor de toekomst van de Nieuwe Warande

Hier geeft u steeds aan of u de onderstaande beelden in de toekomst vindt passen in de Nieuwe Warande [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 33

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 34

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Mijn wensen voor de toekomst van de Nieuwe Warande

Hier geeft u steeds aan of u de onderstaande beelden in de toekomst vindt passen in de Nieuwe Warande [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 35

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 36

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 37

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Mijn wensen voor de toekomst van de Nieuwe Warande

Hier geeft u steeds aan of u de onderstaande beelden in de toekomst vindt passen in de Nieuwe Warande [1] = nee, past niet, [3] = geen mening en [5] = ja, past wel

Vraag: 38

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 39

	1	2	3	4	5	
[1] = nee, past niet	☐	☐	☐	☐	☐	[5] = ja, past wel

Vraag: 40

Mijn grootste wens voor de Nieuwe Warande is:

Graag willen we een aantal achtergronden weten van de mensen die aan deze enquete meedoen.
Daarom een aantal algemene vragen over uzelf en hoe u woont.

Vraag: 41

Geslacht

- ☐ Man
- ☐ Vrouw

Vraag: 42

Leeftijd

- ☐ <20
- ☐ 20-30
- ☐ 31-40
- ☐ 41-50
- ☐ 51-60
- ☐ >60

Vraag: 43

Wat is uw postcode?

Vraag: 44

Hoogst voltooide opleiding

- ☐ Niet van toepassing
- ☐ Basisonderwijs
- ☐ VMBO/LAS/LTS, etc.
- ☐ HAVO/VWO/MBO, etc
- ☐ HBO
- ☐ Universiteit

Vraag: 45

Wat is uw beroep?

Vraag: 46

Ik zorg voor het huishouden.

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Samen met anderen

Vraag: 47

Heeft u een tuin?

- ☐ Ja, bij mijn huis
- ☐ Ja, een volkstuin
- ☐ nee

Vraag: 48

Bent u lid van een natuur-, sport-, tuinier-, of een hobbyclub?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Zo ja, welke?

Vraag: 49

Welke taal spreken uw ouders van huis uit?

Vraag: 50

Hoeveel personen zijn er in uw huishouden?

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7
- ☐ meer dan 7

Vraag: 51

Wat is de leeftijd van het jongste thuiswonende kind?

- ☐ Geen kinderen.
- ☐ 0-5 jaar
- ☐ 6-10 jaar
- ☐ 11-15 jaar
- ☐ 16-20 jaar
- ☐ Anders, nl

Vraag: 52

Waaruit bestaat het gezinsinkomen?

- ☐ Geen inkomen/bijstand
- ☐ Ww/AOW/pensioen etc.
- ☐ 1 inkomen
- ☐ 2 inkomens
- ☐ meer inkomens

Als u betrokken wilt worden bij de planvorming van de Nieuwe Warande, of in aanmerking wilt komen voor een 'Duinboerenpakket' hebben wij uw gegevens nodig. Deze zullen vertrouwelijk worden behandeld en niet aan anderen worden verstrekt.

Vraag: 53

Naam:

Vraag: 54

Adres:

Vraag: 55

Postcode + woonplaats:

Vraag: 56

Telefoonnummer:

Vraag: 57

E-mailadres:

Vraag: 58

Hier graag u keuze aangeven.

- ☐ Ik wil graag betrokken worden bij de planvorming van 'De Nieuwe Warande'.
- ☐ Ik wil graag in aanmerking komen voor een 'Duinboerenpakket'.
- ☐ Ik ga naar de avond op woensdag 1 juli bij Peerke Donders.

Vraag: 59

Als u betrokken wilt worden bij de planvorming van de 'De Nieuwe Warande'kunt u hier aangeven waarom.

Bijlage 3 Uitkomsten enquête

Overzicht

	Udenhout	Berkel-Enschot	Tilburg Nrd(totaal 18.869)		Rest Tilburg	Buiten Tilburg
Inwoners volgens gemeente	8.455 (2005)	10.692 (2005)	Stokhasselt: 7.318 (2005) Heikant 11.551 (2005)		202.090 (2008)	
%% Niet-westerse migranten	2.7 %	1,6 %	Stokhasselt: 44,7 % Heikant: 25,7 % Samen 33.1 %		13.5 % (2008)	
In enquête	18 mensen 9 man en 9 vrouw Geen migranten	108 mensen 66 man en 42vrouw Geen migranten	35 mensen 14 man en 21 vrouw 54 % Niet Westers		22 mensen 12 man en 10 vrouw 4 migranten 1 niet westers	10 mensen 6 man en 4 vrouw 6 migranten 4 niet westers
			54 % NW 19 mensen 6 man en 13 vrouw	46 % NL 16 mensen 8 man en 8 vrouw		
Indicatie leeftijd	4.6 = Rond 45	4.9 = Eind 40	2,8 = Tweede helft 20	4,1 = Begin 40	3.9 = Eind 30	3.4 = Half 30
Opleiding	4.1 = HAVO / MBO	4.8 = bijna HBO	2,7 = ½ basis ½ VMBO	4,3 = HAVO / MBO	3.9 = bijna HAVO / MBO	3.7 VMBO
Beroep /# groen	4 'groen'	4 'groen' 25 pensioen 16 onderwijs	Geen 'groen' 3 huisvr.	Geen 'groen'	Geen groen	Geen 'groen'
Zorg huishouden	10 ja / 2 nee / 6 samen	35 ja / 18 nee / 55 samen	12 ja / 4 nee / 3 samen	7 ja / 3 nee / 6 samen	7 ja / 6 nee / 9 samen	6 ja / 2 nee / 2 samen
Tuin,volkstuin,geen tuin, 'groene' vereniging	17 / 2 / 5 / 8	104 / 1 / 3 / 59	16 / 0 / 3 / 1	11 / 5 / 4 / 3	17 / 2 / 5 / 8	8 / 0 / 2 / 3
Grootte huis-houden	3,0 = 3	2,8 = bijna 3	4,4 = 4 of 5 pers	2,8 = bijna 3	3,1 = 3	2,6 = 2 of 3 pers
Jongste kind	3,0 = 6-10 jaar	2,5 = 3-8 jaar	2,3 = 0-5 jaar	3,1 = 6-10 jaar	3,0 = 6-10 jaar	2,5 = 6-10 jaar
Inkomen	3,5 = merendeel 1, vaak 2 inkomens	3,0 = merendeel 1 inkomen	2,4 = merendeel uitkering of één inkomen	2,4 = merendeel uitkering of één inkomen	3,5 = merendeel 1, vaak 2 inkomens	3,1 = merendeel 1 inkomen

2. Betrokkenheid

	Udenhout 18	Berkel-Enschot 108	Noord NW 19	Noord NL 16	Rest Tilburg 22	Buiten Tilburg 10
Komt u wel eens in gebied	1,6 = meerdere keren in de week	2,8 = meerdere keren per maand	4,9 = bijna nooit	4 = paar keer per jaar	3,9 = meerdere keren per jaar	4,8 = bijna nooit
Waarom? > 1en 2e plaats	Vrije tijd, wandelen	Fietsen / van a > b	Vrije tijd / wandelen	Wandelen / van a > b	Fietsen, vrije tijd	Bezoek, vrije tijd, wandelen, fietsen (gelijke score)
Herinnering 1 = ja / 2 = nee	1,2 veel	1,5 heel weinig	1,7 weinig	1,7 weinig	1,5	1,6

Interessante herinneringen

Een grote hagelbui met een prachtige regenboog op nieuwjaarsdag rond een uur of 14:00 / Eerste kus 50 jaar geleden / Getrouwd aan molenhoefstraat 18 in 2008 / Geen speciale gebeurtenis. Ik woon nu aan de Kuil en heb een mooi weids uitzicht op de weilanden. Dat wil ik graag zo houden / Tochten met welpen en verkennerij naar Helvoirt. Droppings en in de nacht teruglopen naar Tilburg. Tijd 1956 – 1958 / Toen ik nog een kind was (50 jr geleden), ging ik met mijn opa regelmatig daar fietsen. Nu is een fijne herinnering dat mijn vrouw en ik 4 jaar geleden een stukje grond aan het Riddershofpad hebben kunnen kopen / niet alle bomen ,aan weerskanten van het zgn. napoleonpad , beginnende vanaf Hazennest Oost en lopende in Oostelijke richting, werden t.b.v. de aanleg van de hoogspanningsleiding in 1968, gekapt ! / Tijdens mijn middelbare schooltijd regelmatig afgesproken met vrienden en vriendinnetjes / Onze boerderijen liggen midden in het gebied, wij wonen daar prachtig en onze boerdeijwinkel wordt heel goed bezocht. Werk,bedrijf en fijn wonen doen wij hier en willen dat ook graag zo houden / In de jaren vijftig fietsten wij door dit gebied naar Peerke Donders / Gevoel van vrijheid op het platteland al fietsend. Meerdere keren per jaar. / Ik heb het nooit als een natuurgebied ervaren, als ik erdoorheen rijdt of fiets geeft het me wel een gevoel van ruimte en Brabants land oftewel het rustige landleven. Ik vind dat we dat moeten behouden voor ons nageslacht. / Ik heb er veel gewandeld toen ik gestopt ben met roken en erop uit moest om over mijn verslaving heen te komen. / Jeugdsentiment, zoals de avondvierdaagse lopen door dit gebied en later op de fiets naar de 1e vriendjes in Tilburg-Noord / Ik rijd al ong. 30 jaar over Rugdijk van B-E (waar ikzelf woon) naar mijn moeder in Tilburg-Noord. Ik zou graag willen dat dit gebeid “groen” blijft, te meer omdat er toch al genoeg gebouwd gaat worden in deze omgeving / Ik woon nu 42 jaar in de buurt. Vanaf mijn trouwdag tot op de dag van heden. Mijn kinderen zijn hier opgegroeid en uit gezwaaid. Dit was ons buitengebied, ook voor vrienden en kennissen. Wij hebben daar uren en uren doorgebracht. Vele kennissen hadden daar grond liggen voor hun boerderij. Wij waren daar van nabij bij betrokken. / Veel gefietst en gezwommen met onze kinderen toen ze klein waren / Wij hebben van huis uit grond gehad in dit gebied. Ik heb daar geploegd gemolken, gehooid en schoven gebonden. Dit vanaf 1940 1955. In 1970 heb die grond verkocht aan boer van de Ven in Berkel. / Als scholier/student gewerkt bij een boomkweker in dit gebied. Mijn vader is in dit gebied geboren en getogen. / Twee keer per week fiets ik door het gebied. Twee keer per week geniet ik van het landelijke stukje van Berkel-Enschot, de koeien in de wei, de maïs die weer gaat groeien, het gras dat wordt gemaaid, etc. Laat toch alsjeblieft een klein stukje Brabantsland gewoon landbouwland met koeien, paarden etc. We verstedelijken al veel te veel!!! / Auto ongeluk (total loss) hazennest 1985 / Ik heb hier een kaasboerderij midden in de nieuwe warande dus hier gebeurt dagelijks van alles op de boerderij. / De boom die we zien op deze foto is door ingrijpen van onze

familie gered van de ondergang. Juist op tijd om de zaag tegen te houden! / Onze wekelijks ritje met de paarden aangespannen, en wij wonen in de buurt natuurlijk, dus ook wandelen.

3. Streekproducten koop ik....

1 = ja / 2 = nee	Udenhout 18	Berkel-Enschot 108	Noord NW 19	Noord NL 16	Rest Tilburg 22	Buiten Tilburg 10
Brabants in super	1,3	1,5	1,2	1,3	1,4	1,4
Brabants op markt	**1,6**	1,6	1,3	1,1	1,2	1,2
Brabants in speciaalzaak	1,0	1,4	1,2	1,3	1,6	1,6
Brabants in biologische winkel	1,6	**1,9**	**1,8**	1,4	1,6	1,4
Brabants in landwinkel	1,2	1,2	1,6	**1,5**	1,4	1,6

4. Beelden passend in de 'Nieuwe Warande'

Beeld passend1=nee / 5=ja	Uden-hout 18	Berkel-Enschot 108	Noord NW 19	Noord NL 16	Rest Tilburg 22	Buiten Tilburg 10	Totaal-score	Opmer-kingen
Kapschuur op akker	3,6	**4,0**	3,7	3,2	3,7	3,7	21,9	
Koeien in wei	**4,8**	**4,9**	3,9	3,9	3,3	3,3	24,1	Hoogste score Berkel-Enschot
Boomkwe-kerij	3,7	3,9	3,3	2,6	3,7	3,7	20,9	
Open plek in bos	3,8	**4,6**	3,2	3,8	3,3	3,3	22,0	
Begroeid pad door bos	3,8	**4,7**	3,3	3,3	3,9	3,9	22,9	
Rommelig landje	2,7	3,2	2,9	3,3	**3,7**	3,7	19,5	
Industriële landbouw	**4,0**	3,6	2,5	3,3	3,2	3,2	19,8	
Hobbyvee in wei	**4,7**	**4,6**	2,7	3,6	2,7	2,7	21,0	
Manege	3,6	3,6	2,2	2,8	3,2	3,2	18,6	
Kassen	2,4	**2,0**	2,5	2,4	2,3	2,3	13,9	
Tuin-centrum	**1,7**	**1,8**	2,4	2,4	2,3	2,3	**12,9**	Laagste score Uden-hout, Berkel E. en Totaal
Herberg	**4,5**	**4,4**	2,7	3,6	2,9	2,9	21,0	
Landwinkel	**4,9**	**4,4**	2,7	3,6	3,7	3,7	23,0	Hoogste score Uden-hout
Burger-woning	3,7	3,3	2,6	3,2	3,5	3,5	19,8	
Midden-stand	2,2	**2,0**	2,6	2,6	2,1	2,1	13,6	
Weg met bomen, fiets en auto	3,5	3,7	2,4	2,8	2,2	2,2	16,8	
Pad zonder bomen met fiets	**4,6**	**4,6**	3,2	**4,0**	3,2	3,2	22,8	Hoogste score Noord NL
Weg zonder bomen met auto	3,2	3,3	2,5	2,3	2,6	2,6	16,5	Laagste score Noord NL
Pad met bomen zonder auto en motor	**4,4**	**4,5**	**4,0**	3,7	**4,3**	**4,3**	**25,2**	Hoogste score migranten en hoogste score totaal
Picknickta-fel in berm	**4,4**	**4,2**	2,8	3,6	3,5	3,5	22,0	
Volkstuin in groen	2,1	2,7	**2,0**	3,3	3,2	3,2	16,5	Laagste score migranten
Clubgebouw gilde	3,0	3,5	2,7	3,0	2,7	2,7	17,6	
Zorgboer-derij	3,8	**4,0**	3,3	3,4	2,8	2,8	20,1	
Kinderboer-derij	3,7	**4,2**	3,3	**4,0**	2,8	2,8	20,8	Hoogste score Noord NL
Akker met flats	**2,0**	2,6	2,8	2,6	2,7	2,7	15,4	
Volktuin met flats	2,4	2,4	2,6	2,4	2,9	2,9	15,6	
Zelfplukken en oogsten	**4,3**	**4,4**	3,3	3,9	**4,4**	**4,4**	24,7	Hoogste score rest Tilburg
Speelweide met picknick	3,1	3,9	3,4	3,3	3,6	3,9	21,2	
Bospad met toegangs-boom	**4,0**	**4,8**	3,6	3,9	**4,1**	**4,1**	24,5	
Totale score	102,6	**107,8**	**85,1**	93,8	92,5	92,8		

6. Grootste wens

(algemeen voor het gebied, dus niet persoonlijk)

'Dat het mooi is' / 'schoon' / 'grote speeltuin' / 'een zwemplaats' / 'geen huizen' / 'Niet te veel bebouwing. Landelijke wegen. Geen grootschalige recreatie.' / 'veilig, schoon en netjes' / 'mooi wandelgebied' / 'dat het niet vol gebouwd wordt en zoveel mogelijk natuurlijk groen blijft behouden' / 'Goede parkeergelegenheid' / 'Dat het gebied meer betrokken wordt bij het stadsdeel Tilburg Noord. Dat bewoners uit dit gebied daar gaan wandelen, fietsen, picknicken en dat mensen uit de dorpen en de stad meer bij elkaar komen.' / 'Groen uitloopgebied, niet te veel bebouwing, open, gebiedsgebonden bedrijven die omwonenden de kans geven betrokken.' / 'Dat het een gebied wordt waar mensen prettig kunnen leven en dat goed bereikbaar is met het openbaar vervoer en dat de ontwikkeling richting een ecologische wijk gaat waarin energie opleverende huizen komen, gemeenschappelijke tuinen, speelplekken, stadsboerderij etc.' / 'Meer mogelijkheden voor wandelen en fietsen, gescheiden van het autoverkeer.' / 'Het een gebied te maken dat een combinatie is van recreatie, biologische teelt en natuurlijk leven. Een eco woongemeenschap erin of zo!' / 'Niet te veel bebouwing. Landelijke wegen. Geen grootschalige recreatie.' / 'Besloten landschap met heggen, bospercelen, boerenland, fiets- en wandelpaden' / 'Een mooie combinatie van huizen (die in de omgeving passen) en veel groen. Behoud van de natuur, boeren en hun vee en wandelpaden. ' / ' Veel natuur, meer beslotenheid. Het is nu grotendeels een te open gebied om lekker te wandelen/fietsen. Geen nieuwe bebouwing. Wel nieuwe landschapselementen/bos aanleggen en verder de natuur zijn gang laten gaan. Betere ontsluiting voor wandelaars, dus meer mogelijkheden voor wandelrondjes dicht bij de bebouwde kommen van Berkel-Enschot, Tilburg en Udenhout. Bijvoorbeeld paadjes langs akkerranden, fiets/wandelpaden langs de bestaande wegen. Behouden wat er is aan bestaande groenstructuren.' / 'Dat het er relaxt en rustig blijft en dat zwembad De Rauwbraken als zodanig gehandhaafd blijft.' / 'Duidelijk onderscheid te houden tussen woonkern en vrije tijds/natuurgebied. geen druk verkeer indien noodzakelijk met aangepaste snelheid' / 'behoud en versterking van het bestaande agrarische cultuurlandschap.' / 'Mooi groen gebied waar recreatie, landbouw (kleinschalig) en veel variatie in flora en fauna is. Ik wil hier het liefst mijn kinderen graag veel (laten) leren over de natuur en werken met de natuur. Er moet dus ook plaats zijn voor boeren en tuinders.' / 'Laat de Nieuwe Warande zelf zijn toekomst bepalen zoals het al honderden jaren lang gebeurd is. Geholpen door economie en sociaal maatschappelijke omstandigheden, niet te veel ge- en verboden, zal dit best wel lukken. Een aaibare landbouw is anno 2020 NIET HAALBAAR'.

Technische verantwoording

1. Peildatum 01 juli 2009. 193 ingevulde formulieren

2. Gesorteerd op postcode. Waar nodig de postcode aangevuld met de letters XX. Pas dus op met deze postcodes te gebruiken bij het verzenden van post.

3. 10 deelnemers wonen niet in het gebied. Eén woont in Amstelveen en is in het gebied geboren en getogen. Samen met ouders heeft hij / zij een tuin in het gebied en zij willen er in de toekomst wonen. Zij willen graag meedenken. Eén persoon komt uit België, een docente. Een ander is waarschijnlijk een tester want die voerde een niet bestaande postcode in

4. Van 9 migranten respondenten spreken de ouders Marokkaans van huis uit. EN de overige 10? 16 mensen uit Noord zijn van Nederlandse afkomst. Uit Udenhout hebben alle deelnemers een Nederlandse achtergrond. In Berkel-Enschot is één deelnemer een westerse migrant.

5. 109 deelnemers komen uit Berkel-Enschot. (postcode 5056). We weten dat de rand van Udenhout ook tot dat postcodegebied behoort. Dat geldt voor de postcodes met de letters JJ, JK, JL, JN, JM en PE. In de enquête komt één deelnemer uit dat gebied. We rekenen die bij Udenhout.

6. Het grootste deel van de 'Nieuwe Warande' ligt in het postcodegebied van Berkel-Enschot. Dus de bewoners van het gebied zelf komen in deze cijfers voor.

7. 17 mensen komen uit Udenhout (postcode 5071). Daar komen dus die ene uit het bovengenoemd wijkje bij.

Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit